

University of Groningen

De gezondheidszorg in de Noord-Nederlandse koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid tussen 1818 en 1859

Roelfsema-van der Wissel, Hermine Gertrude

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2006

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Roelfsema-van der Wissel, H. G. (2006). *De gezondheidszorg in de Noord-Nederlandse koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid tussen 1818 en 1859*. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Ziekten en sterfte in de koloniën

19.1 De beoordeling en naamgeving van ziekten

In de algemene jaarverslagen van de Maatschappij van Weldadigheid wordt in het hoofdstuk 'Geneeskundige dienst' veel informatie verstrekt over de gezondheidstoestand in de verschillende koloniën. De verslagen van de jaren 1831 tot 1859 vermelden zowel het aantal behandelde patiënten als de slachtoffers van de diverse ziekten en zelfs de leeftijden van de overledenen. Ondanks al deze gegevens blijkt het niet mogelijk te zijn, om exact vast te stellen, aan welke ziekten de kolonisten zijn gestorven. Dit probleem is te wijten aan de in die tijd bestaande denkbeelden over ziekte. Het ontstaan van ziekte werd gezocht in een verstoring van de lichaamshuishouding door in- en uitwendige invloeden. Dit uit balans raken van de lichaamsfuncties uitte zich in zichtbare verschijnselen zoals pijn, koorts en veranderingen van de ademhaling, de polsslag of het tongbeslag en eveneens in abnormale afscheidingen van zweet, slijm, bloed, etter, braaksel, urine en ontlasting. Er werd geen verband gelegd tussen deze symptomen en de mogelijkheid, dat de ziekte voortkwam uit bepaalde organen. Aangetaste organen werden integendeel gezien als plaatsen, waar de ziekte zich had genesteld. Er zou dan ook geen behoefte hebben bestaan om in het lichaam te kijken en daar naar afwijkingen te zoeken, omdat men de oorzaak van het ziek zijn niet plaatselijk verwachtte te ontdekken¹. Deze laatste conclusie is echter allerminst van toepassing op de koloniale geneesheren. Hoewel ze niet naar de mogelijke oorzaak zochten, deden ze regelmatig lijkopeningen om na te gaan welke veranderingen de ziekte had teweeggebracht en of hiermee hun vermoeden over de aard van de ziekte werd bevestigd. Als gevolg van deze wijze van benadering werden ziekten ingedeeld naar de uiterlijke verschijnselen, waardoor het moeilijk is om de verschillende aandoeningen te traceren. Dit probleem kan zichtbaar worden gemaakt door middel van aan dit hoofdstuk toegevoegde tabellen (I en II). Deze zijn samengesteld uit de in de jaarverslagen voorkomende lijsten, waarin de ziekten en sterfte van bedelaars en wezen worden weergegeven².

Uit deze overzichten blijkt, dat er geen eenvormigheid in het benoemen van ziekten bestond. De verschillende vormen van tering, kliergezwollen, bloedspuwing en de algemene term uittering doen veronderstellen, dat het in al deze gevallen om tuberculose ging. Dit vermoeden geldt eveneens voor een groot deel van de 225 bedelaars, dat in 1847 aan borst- en longziekten zou zijn overleden. Ontstekingsziekten werden veelal niet gespecificeerd en uit de opgave 'aan verschillende ziekten' als doodsoorzaak, is in het geheel geen conclusie te trekken.

Het in de door de geneesheren ingeleverde jaarverslagen genoemde aantal slachtoffers van bepaalde ziekten blijkt ook dikwijls niet in overeenstemming te zijn met de opgaven in de algemene jaarverslagen. In de kolom van 1838 ontbreken bijvoorbeeld acht wezen, die ten prooi waren gevallen aan een mazelenepidemie, die aan het einde

van dat jaar in het eerste gesticht woedde en die liefst 480 kinderen aantastte³. Op de lijsten van de wezen komt een regelmatig terugkerende kinderziekte als kinkhoest zelfs niet voor, terwijl hieraan onder meer in 1836 en in 1856 respectievelijk twee en zes kinderen waren overleden. Overigens blijkt over het algemeen de sterfte aan kinderziekten gering te zijn geweest. Van de 261 wezen, die in 1835 roodvonk kregen, stierf er bijvoorbeeld slechts één kind. Een zelfde epidemie in 1850, die 80 kinderen aantastte zou zes doden hebben geëist, maar dit zouden voornamelijk ziekelijke kinderen zijn geweest⁴. Het ontbreken van deze gegevens lijkt zowel het gevolg te zijn geweest van de gewoonte om een ziekte naar het opvallendste symptoom te benoemen als ook door een indeling van ziekten te hanteren, waarbij specifieke kwalen werden ondergebracht bij meer algemene ziekteverschijnselen. Met de laatstgenoemde methode kon op een eenvoudige en overzichtelijke wijze een tabel worden gemaakt, waarin met behulp van kolommen het aantal jaarlijks behandelde, herstelde en overleden patiënten werd weergegeven. K. J. Schünlau (1839-1847) gebruikte hiervoor acht kolommen, die hij indeelde met gastrische ziekten, zenuwziekten, catarrale ziekten, toring, tussenpozende koorts, ontstekingen, slepende ziekten en scabies. In de bijbehorende verslagen verklaarde hij vervolgens, waarom hij de verschillende ziekten op deze manier indeelde. Tot de gastrische ziekten behorend, beschouwde hij alle ziektegevallen, die in eerste instantie maag- of darmklachten vertoonden, hoewel deze patiënten uiteindelijk aan een door sectie bevestigde ziekte als tuberculose, hersenontsteking of longontsteking zouden overlijden. Onder catarrale ziekten verstond hij alle slijmvliesontstekingen, zoals die van de keel, de luchtpijp, de slokdarm of het maagdarmkanaal, ook al zouden deze verschijnselen uiteindelijk in tyfus ontaarden. Met dezelfde willekeur rekende hij syfilis en gonorrhoe, geslachtsziekten die in de bedelaarsgestichten blijvend bestreden moesten worden, tot de uitwendige ziekten of gebreken, omdat deze aandoeningen dikwijls beenklachten, huidziekten of oogontstekingen te zien gaven⁵.

Schünlau's voorganger E. C. de Könning had voor zijn tabellen andere algemene termen gehanteerd. Collegae als S. de Goede in Ommerschans en C. D. van der Velde in de Gewone koloniën maakten geen gebruik van dergelijke indelingen. De Goede had de gewoonte om van zijn jaarverslag een doorlopend verhaal te maken, terwijl Van der Velde de ziektegevallen per maand behandelde.

J. E. Ranneft (1847-1855), die zich intensief met de reorganisatie van de gezondheidszorg bezig hield, stelde in 1848 voor, om voor de rapportages een 'algemeene en eensluidende classificatie der ziekten' in te voeren. Hierbij kon het systeem of het nosologisch stelsel, dat in grote geneeskundige inrichtingen werd gebruikt, als voorbeeld dienen. Dit hield in, dat er een hoofdindeling werd gemaakt, waarbij geen plaats zou zijn voor het vermelden van afzonderlijke ziekten. Er werd wel ruimte vrijgehouden voor eventuele epidemische ziekten. Dergelijke gelijkvormige maandelijks opgaven zouden Ranneft als chef van de geneeskundige dienst in alle koloniën tevens de mogelijkheid bieden om er jaarlijks een kort wetenschappelijk verslag van te maken. In overleg met de overige geneesheren en met toestemming van de PC werd nu het volgende model ingevoerd⁶.

Rapportage van ziekten en sterften

1^e kolom, koorts; hiertoe zullen worden geteld alle als zoodanig verloopende ziekten.

2^e kolom, ontstekingen; alle ware ontstekingen der hersenen en derselver aanhangsels, der borst en buikholte, de erysipeles (wondroos, belroos (RvdW) enz.

3^e kolom, uitslagziekten; de niet koortsige ziekten van dien naam, waaronder tevens de scabieuzen, omdat daar toch afzonderlijke rapporten van worden gemaakt.

4^e kolom, oogziekten.

5^e kolom, syphilitische ziekten.

6^e kolom, uitwendige ziekten; alles wat tot de heelkunde behoort.

7^e en 8^e kolom, deze kolommen blijven open voor afzonderlijke gevallen ter vermelding.

De laatste twee kolommen zouden al vrij spoedig in gebruik worden genomen, nadat er eind 1849 cholera in de koloniën was uitgebroken.

Het resultaat van de invoering van deze indeling bleef beperkt tot een vernieuwde versie van de gebruikelijke opgave van de genoemde ziekteverschijnselen en het aantal ervoor behandelde patiënten in de algemene jaarverslagen van de Maatschappij. Waarschijnlijk beschouwde Ranneft de hieraan toegevoegde verklaringen als het wetenschappelijk verslag, waarop hij gezinspeeld had, want van publicatie in het tijdschrift van de Maatschappij was al jarenlang geen sprake meer. Na 1842 was de *Vriend des Vaderlands* niet meer verschenen, terwijl de Maatschappij het algemeen bekend maken van dergelijke medische gegevens belette.

Ook in pathologisch opzicht vormde deze indeling, waarbij alle specifieke ziekten ondergeschikt werden gemaakt aan algemene begrippen allerminst een verbetering. Het verschillend benoemen van één en dezelfde ziekte bleef bestaan. Daarom is het dan ook niet mogelijk om de tabellen met ziekten en sterftcijfers op de juiste wijze te interpreteren. Deze overzichten maken echter wel duidelijk, dat tuberculose zowel onder wezen als bedelaars het grootste aantal slachtoffers maakte en dat de sterfte aan andere ziekten voor een belangrijk deel het gevolg was van de slechte lichamelijke conditie waarin de kolonisten bij opname verkeerden.

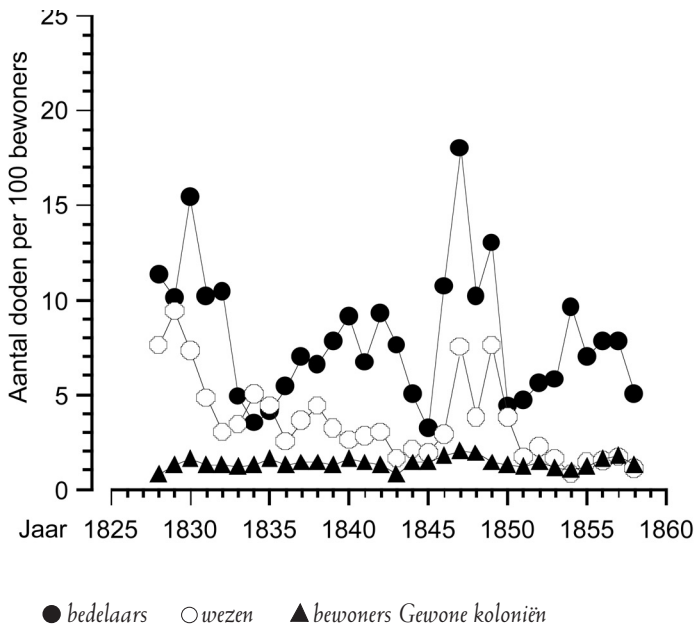
19.2 Sterfte in de koloniën

Uit het voorafgaande is al gebleken, dat het aantal sterfgevallen in Veenhuizen en Ommerschans erg groot was. Op een kaart in een atlas van Nederland, die de sterftepercentages tussen 1841 en 1860 weergeeft, zijn de gemeenten Norg en Ommen als twee opvallend donkere vlekken in het noordoostelijke zandgebied ingetekend. Hofstee noemt deze aanduidingen, die elders alleen in de steden in het westen voorkomen, een kwalijk gevolg van het bijeenbrengen van grote aantallen mensen in gestichten en inrichtingen zoals weeshuizen, ziekenhuizen, gevangenissen en kazernes⁷.

De conclusie, dat in dergelijke instellingen de sterfte bijzonder groot was, is terecht, maar het verwijt dat dit louter het gevolg was van de massaliteit behoeft enige nuancering. Dit geldt zeker voor de gestichten van de Maatschappij van Weldadigheid. Een nadelig gevolg van de opeenhoping van mensen in deze instellingen was wel het vergroten van de kans op besmetting door anderen. Het is echter niet juist om de gezondheidstoestand in deze inrichtingen, waarin de zwakste elementen uit de samenleving waren opgenomen, te vergelijken met die in de gewone maatschappij met een gedifferentieerde bevolkingsopbouw. De suggestie, dat massaliteit automatisch verwaarlozing of op zijn minst een ontoereikende verzorging tot gevolg had, is op de gestichten van de Maatschappij van Weldadigheid niet van toepassing. Op velerlei manieren werd getracht om de gezondheid van de verpleegden te verbeteren. Dat deze pogingen vaak niet het gewenste effect hadden, was voor een belangrijk deel te wijten aan de slechte conditie door geleden gebrek en aan de ziekten, die de kolonisten onder de leden hadden, wanneer ze werden opgenomen.

Met behulp van de in de algemene jaarverslagen voorkomende lijsten, waarin de sterfte naar leeftijd van bedelaars en wezen worden weergegeven, zijn overzichten gemaakt van de periode 1831 tot 1859 (tabellen III en IV). Uit de sterftcijfers van de bedelaarskolonisten blijkt, dat deze sterk beïnvloed zijn door een minder voor de hand liggende factor, namelijk die van de kindersterfte. Over het algemeen was de sterfte van bedelaarskinderen van vijf jaar en jonger aanzienlijk groter dan die van de andere leeftijds-categorieën. In de jaren 1842, 1843 en 1846 bestond zelfs meer dan een derde deel van alle doden uit kleine kinderen. Daarom valt het des te meer op, dat er in geen van de algemene verslagen speciale aandacht aan dit verschijnsel wordt besteed. Vermoedelijk werd de sterfte van zuigelingen, peuters en kleuters opgevat als een voldongen feit, waarvoor een adequate oplossing ontbrak. Zoals nog zal worden aangetoond, was kindersterfte een algemeen heersend probleem, dat vooral verband hield met verkeerde voedingsgewoonten.

Het overzicht van de sterfte naar leeftijd van de wezen (tabel IV) toont een ander beeld. In de wezengestichten, waarin in principe alleen wezen van zes jaar en ouder werden opgenomen, blijkt het grootste aantal slachtoffers te zijn gevallen bij kinderen van zeven tot ongeveer dertien jaar. Dat de dood vooral deze kinderen trof, kan in verband worden gebracht met de veelal slechte lichamelijke toestand, waarin de kinderen binnenkwamen en die de vatbaarheid voor ziekten vergrootte. Mede door de afname van de hoeveelheid wezen daalde het aantal sterfgevallen na 1849 aanzienlijk.

In de verslaggeving over de gezondheidstoestand in de koloniën wordt over het algemeen veel meer aandacht besteed aan de problematiek in de wezengestichten dan aan de geneeskundige vraagstukken, die zich elders in de koloniën voordeden. Daardoor kan de indruk ontstaan, dat er in deze kindergestichten vaak een bedreigende situatie heerste en dat er daardoor veel doden vielen. Dit laatste blijkt echter geenszins het geval te zijn. Uit de tabellen komt duidelijk naar voren, dat verhoudingsgewijs in de jaren 1831 tot 1859 het aantal sterfgevallen in de bedelaarsgestichten meestal veel groter was. In deze periode stierf van de bedelaars gemiddeld 7,5%, terwijl het aantal doden bij de wezen 3,2% bedroeg en dus ruim de helft minder. Daarentegen was de gezondheid in de Gewone koloniën en in het instituut in Wateren uitermate gunstig (tabel V). Van de kolonisten in de Gewone koloniën stierven tussen 1828 en 1859 gemiddeld 32 tot 33 personen per jaar. Daarmee behoorden deze koloniën, die overigens vergelijkbaar waren met andere agrarische gebieden, tot die gedeelten van Nederland, waar de minste doden vielen⁸. Hetzelfde kan worden gezegd van het opleidingsinstituut in Wateren, waar zoals de tabel laat zien, in de genoemde periode slechts zeven kwelingen stierven. Hierbij dient wel opgemerkt te worden, dat deze jongens geselecteerd werden, waarbij niet alleen op de nodige intelligentie maar ook op de gezondheid zal zijn gelet.

De grafiek op pagina 204 geeft tot slot duidelijk weer, hoe de verhouding was tussen de sterfte van de bedelaars, de wezen en de kolonisten in de Gewone koloniën. Hieruit kan worden geconcludeerd, dat de hoge sterftcijfers in Veenhuizen en in Ommereschans werden veroorzaakt door de gestichtsbedelaars en dat de sterfte van bedelaarskinderen hierop veel invloed heeft gehad.

Noten

1. Kuijjer, *Kloppen en luisteren, Uit de geschiedenis van de percussie en auscultatie*, 31.
2. RAD, archieven MvW, Algemene verslagen, inv.nr. 990, 1825-1836 en inv.nr. 991, 1837-1858.
3. Idem, inv.nr. 991, Algemeen jaarverslag 1838 en inv.nr. 210, 25 maart 1839 nr. 23.
4. Idem, inv.nr. 173, 18 juli 1836 nr. 61, inv.nr. 903, 29 december 1858 nr. 10, inv.nr. 171, 23 april 1836 en inv.nr. 261, 30 juli 1842 nr. 4.
5. Idem, inv.nr. 261, 22 maart 1842 nr. 710, inv.nr. 307, 26 juli 1845 nr. 10.
6. Idem, inv.nr. 628, 4 januari 1849 nr. 6.
7. Hofstee, *De demografische ontwikkeling van Nederland in de eerste helft van de negentiende eeuw*, 122 en 124.
8. Idem, 222: volgens deze sterftekaart (1841 – 1860) waren in Nederland gebieden met het laagste aantal doden, die streken waar per 1.000 inwoners jaarlijks niet meer dan twintig personen stierven. In deze periode bedroeg in de Gewone koloniën het gemiddelde aantal sterfgevallen vijftien personen per jaar.

Tabel I Gestichtswezen, ziekten en sterfte 1831-1859

jaar	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858		
gemiddeld aantal wezen	2005	2011	2086	2163	2122	2043	1979	1890	1827	1824	1796	1394	1530	1501	1411	1372	1406	1434	1393	1278	1158	1049	948	912	902	879	810	712		
ziekten																														
buikloop, diaree	35	10	8	37	17	4	8	6	6	2	3	4	1	5	1	8	41	15	13	9	3	2								totaal
buikloop en koorts																														240
koorts	17	27	31	30	25	7	18	6	2	3					2	4	7	10	9	8	6	3	4	2	4				1	1
waterzucht	10	5	10	10	8	5	5	5	2	3	1	2	2	2	3	4	7	3	5	5		2	1	1	1	1	1	1	1	226
long, borst en kliertering	12	6	12	14	30	26	43	14	19	24	19	24	28	17	20	18	20	35	4	10	5	8	16	5	1	2	8	4	3	103
kliergezwellen							3	8	1	1																			404	
borst en longziekten	4	1	9	4	16	1	1	12	20	5	3			2															15	
bloedspluwing	2	1																												79
uittering	19										8	8	7																7	
verval van krachten																														7
ontstekingen																														71
heupgewrichtsontsteking																														5
hersenontsteking																														13
hersen en andere ontstekingen																														1
diarmonsteking																														31
maagziekten																														2
zenuwziekten																														10
vallende ziekte																														2
beroepte																														2
stuipe																														10
uitwendige en andere gebreken	3	6	3	2	4	4					2																			29
stiltzinking																														1
verlamming																														1
ruggengraatsziekten																														1
wondvuil																														1
verschillende ziekten																														8
tyfus																														2
braakloop of cholera																														2
pokken																														54
mazelen																														14
roodvonk																														2
verdrinken																														8
ongeluk																														1
plotseling																														14
niet behandeld																														9
totaal	96	61	70	109	93	51	72	83	58	47	50	57	25	34	27	40	105	54	107	48	20	23	15	7	13	13	14	8	1400	
percentages	4,8	3,0	3,3	5,0	4,4	2,5	3,7	4,4	3,1	2,6	2,8	4,0	1,6	2,3	1,9	2,9	7,5	3,8	7,7	3,7	1,7	2,2	1,6	0,8	1,4	1,5	1,7	1,1	3,2	

Tabel II Gestichtsbedelaars, ziekten en sterfte 1831-1859

jaar	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858	1859				
gemiddeld aantal bedelaars	2113	2176	2001	1945	2003	2068	2184	2269	2373	2673	3115	4065	4456	3905	3690	4508	4976	5650	5009	4566	4302	4341	4454	4671	4826	5007	4913	4501					
ziekten																																	
buikloop, diarree	36	37	2	2	9	15	22	14	31	29	38	18	11	6	115	219	129	99	21	20	15	20	37	39	26	34	15	1059					
koorts	39	58	36	25	29	17	28	26	18	12	9	18	14	12	6	15	96	54	22	7	10	16	19	23	9	17	28	5	668				
watersucht	23	31	10	10	15	12	23	17	19	27	14	30	33	11	9	29	70	63	45	15	16	11	18	22	26	23	35	17	674				
borstziekten	28	15	7	6	9	14	12																						219				
borst en longziekten																																	
terring	44	22	6	7	4	21	43	29	36	43	45	86	127	80	32	190	109	119	82	60	57	56	61	40	49	48	94	55	645				
luttering en andere teiringen																																	
klierziekten					1	1													13						23	6	3		47				
bloedspuwing																																	
diarmonsteking					6																												
hersnonitsteking															2																		
hersen en andere ontstekingen									5	2	2	6	3	1	7	6	3																
verval van krachten	31	25	21	11	10	2	7	10	32	84	71	95	66	31	27	32	59	56	62	14	12	30	33	45	42	59	66	47	1080				
verschillende ziekten	7																																
maagziekten						2	2				5																			16			
leverziekten					1																									8			
zijdewee						2																								2			
kolijk					2														2											4			
stuipen					1	5	8	9	11	10	8	15	23	17	7	5	24	15	11	30	6	20	17	14	10	30	29	20	355				
stilkzinking																		2												2			
verstikking																															1		
croup																				2											2		
braakloop of cholera																							116								332		
kanker																										2				4			
kranzinnigheid					2	1	3	1	3	5	1												1								18		
beroerte	9	6	4	1	6	4	10	3	4	3																					164		
vallende ziekte																																1	
uitwendige en andere gebreken	6	1	3	2	7	4	11	6	10	4	27	14	11	9	5	27	25	6	29	21	35	39	23	25	15	17	11	393					
verlamming																															2		
pokken																															77		
mazelen																															67		
kinkhoest																															3		
roodvonk																															3		
tyfus																															3		
plotseling																															3		
verdrongen of doodgevallen																															50		
niet behandeld																															10		
																															165		
totaal	208	227	98	69	82	112	153	154	190	257	220	342	201	124	475	910	536	653	211	202	247	262	460	341	394	387	226	8083					
percentages	9,8	10,4	4,8	3,5	4,0	5,4	7,0	6,7	8,0	9,6	7,1	8,4	7,6	5,1	3,3	10,5	18,2	9,4	13,0	4,6	4,6	5,7	5,8	9,8	7,0	7,8	7,8	5,0	7,5				

Tabel III Sterfte van de bedelaars naar leeftijd 1831-1859

jaeren gemiddeld aantal	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858	1859
	2113	2176	2001	1945	2003	2068	2184	2269	2373	2673	3115	4065	4465	3905	3690	4508	4976	5650	5009	4566	4302	4314	4454	4671	4826	5007	4913	4501	
Leeftijd																													
91-91																													
85-90																													
80-85																													
75-80	5	2	2	2	1	2	5	6	3	2	4	2	4	1	4	8	11	6	7	3	1	2	5	4	4	4	2	1	103
70-75	7	10	4	2	6	6	10	3	6	7	13	7	7	2	20	14	6	16	4	3	5	3	12	13	14	13	10	229	
65-70	9	5	4	7	7	11	15	10	12	16	18	15	12	7	12	24	26	18	20	2	5	12	14	17	14	15	30	16	373
60-65	22	25	14	4	12	8	15	13	16	19	25	22	24	14	8	29	50	37	49	15	19	18	21	36	17	26	35	22	615
55-60	28	24	6	9	9	8	15	19	19	16	21	25	21	21	19	44	65	49	66	29	13	15	22	45	40	28	46	32	754
50-55	20	16	9	12	7	6	17	13	16	22	16	25	32	28	11	50	100	51	68	23	12	38	29	50	31	27	40	13	782
45-50	12	29	8	8	6	12	16	12	18	20	20	20	23	22	14	36	92	72	72	31	23	27	21	46	21	39	30	18	768
40-45	19	11	7	7	6	8	10	17	16	18	15	26	23	16	12	38	56	54	65	19	15	10	26	30	27	26	28	13	618
35-40	10	18	6	4	6	7	12	8	15	17	10	9	15	22	9	25	78	62	46	18	12	9	13	35	21	24	28	17	556
30-35	8	16	2	2	2	5	9	4	9	17	8	17	17	11	3	26	50	34	45	8	10	12	13	30	20	27	16	13	434
25-30	9	8	4	2	2	4	4	6	6	14	6	10	15	6	5	9	46	32	39	16	10	11	14	19	20	19	15	13	364
20-25	1	6	5		5	2	4	6	10	9	7	4	5	3	12	28	22	33	10	8	4	8	8	11	10	14	7	242	
15-20	2	5		1	5	1	1	1	1	2	5	6	7	4	1	5	15	11	26	3	6	4	2	11	4	3	5	1	137
10-15	4	9	2		1	2	3	2	2	5	9	8	2	1	4	17	15	18	6	2	1	2	10	4	3	4	3	139	
5-10	14	20	5	2	3	6	5	4	6	14	8	17	15	4	1	4	43	17	17	6	2	5	3	18	9	6	12	2	268
5 en jonger	38	23	18	6	9	20	16	23	40	58	38	120	122	30	18	137	216	49	63	17	59	73	65	85	84	121	67	42	1657
onbekend																													
totaal	208	227	98	69	82	112	153	154	190	257	220	342	342	201	124	475	910	536	653	211	202	247	262	460	341	394	387	226	8083

Tabel IV Sterfte van de wezen naar leeftijd 1831-1859

jaar	1831	1832	1833	1834	1835	1836	1837	1838	1839	1840	1841	1842	1843	1844	1845	1846	1847	1848	1849	1850	1851	1852	1853	1854	1855	1856	1857	1858		
gemiddeld aantal	2005	2011	2086	2163	2122	2043	1979	1890	1827	1824	1796	1394	1530	1501	1411	1372	1406	1434	1393	1278	1158	1049	948	912	902	879	810	712		
Leeftijd																														
3																			1											
4																2				2										4
5	1			1	1			1																					5	
6	2		3	1	6		9	4	3	2	2	2	3	2	1	3		3	2										46	
7	4	3	3	9	5	2	12	4	5	4	17	2	2	5	7	8	6	11	3	2		1							117	
8	9	8	3	10	9	6	18	6	5	7	2	7	2	2	3	4	15	7	16	8	1	2	1	1	2	1	2	1	156	
9	15	10	14	12	8	1	6	9	7	7	4	5	2	4	2	12	6	14	3	3	2	1							155	
10	12	10	10	11	11	5	7	8	8	4	5	4	1	2	1	6	15	6	6	4	3	2							141	
11	8	9	9	20	13	6	8	10	6	3	5	3	2	5	3	3	12	5	8	4	3	5				2	2	154		
12	3	9	10	12	11	7	8	4	2	2	4	2	1	2	1	3	7	4	3	2	2	2	1			2		104		
13	6	2	3	11	10	6	5	5	8		3	5	1		2	1	1	3	5	4	2	4	2					91		
14	10	2	3	4	2	3	5	7	1	1	3	2	3	1		1	7	2	3	2	1	4	2			1	2	1	73	
15	10	1	3	7	3	4	2	5	4	3	7	1		3	3	1	5	3	3	3	1	1					1	1	75	
16	4	1	4	4	5	4	4		2	3	1		3		1	2	3	2	11	2	1	1				1		60		
17	5		2	2	2	2	2	2	4	2	2	4	1	2	2	3	3	1	6	5	1	4				1	1	59		
18		1	1	2	4	3	3	3	2	5	2	1	2		2				4							1	1	40		
19 en ouder	7	5	2	3	3	2	2	2	1	2	3	5	2	7	3	6	12	9	13	4		1	2	3	8	5	3	4	119	
totaal	96	61	70	109	93	51	72	83	58	47	50	57	25	34	27	40	105	54	107	48	20	23	15	7	13	13	14	8	1400	

